

prof. dr hab. Kazimierz Jankowski
dr inż. Jacek Sosnowski
dr inż. Beata Wiśniewska-Kadžajan
mgr inż. Milena Truba
mgr Dorota Herda
Uniwersytet Przyrodniczo-Humanistyczny w Siedlcach

Organizacja wypoczynku i rekreacji na terenach zieleni miejskiej

Organization of rest and recreation in urban green areas

Streszczenie: *Organizacja wypoczynku i rekreacji we współczesnym świecie jest wyrazem indywidualnych potrzeb człowieka. Stanowi ona efekt świadomości poszczególnych osób, wynikającej z działalności organizacyjnej (stowarzyszeń, klubów itp.). Związana jest także z zamożnością społeczeństwa, ilością wolnego czasu, zainteresowaniami, umiejętnościami i aktywnością fizyczną. Rekreacja we współczesnym świecie nabiera znaczenia w związku z koniecznością zapobiegania sytuacjom stresowym i chorobom cywilizacyjnym. Na terenach zurbanizowanych główny obszar aktywności ruchowej stanowią obiekty terenów zieleni miejskiej. Tereny te poprzez właściwe ukształtowanie i urządzenie pełnią ważne funkcje biologiczne, kulturalne, społeczne oraz rekreacyjno-wypoczynkowe. Umożliwiają realizację różnych form aktywności umysłowej i fizycznej, innej niż te, wynikające z obowiązków życia codziennego, zawodowego, rodzinnego, społecznego czy potrzeb bytowych.*

Słowa kluczowe: organizacja, wypoczynek, rekreacja, teren zieleni, prawo

Abstract: *Organization of rest and recreation in the modern world is an expression of individual human needs. It is a result of the awareness of individuals, related with organizational activities (associations, clubs, etc.). It is also related with society's wealth, free time, interests, skills, and physical activity. In the modern world recreation is gaining importance due to the need to prevent stressful situations and lifestyle disease. In urban areas the main area of physical activity are the urban green areas. These areas with the proper design and equipment play important biological, cultural, social and recreational functions. They enable the implementation of various forms of mental and physical activity, other than those arising from the duties of daily life, of professional, family, social and living needs.*

Key words: organization, rest, recreation, green area, law

Miejsce rekreacji w życiu człowieka

Życie w nowoczesnym społeczeństwie jest źródłem silnych napięć i obciążeń psychicznych, dlatego naturalne sposoby odpoczynku, takie jak

np. sen, już nie wystarczają. Ludzie poszukując nowych sposobów odreagowania sięgają po alkohol, narkotyki, różne rekreacyjne szaleństwa, a nawet wywołują konflikty zbrojne. Społeczeństwo tłumi spontaniczne wyrażanie emocji, dlatego rekreacja powinna umożliwić ich uwolnienie i odreagowanie – zapewnić ujście dla nagromadzonych emocji (Winiarski 2011, Drzewiecki 1992).

Czas wolny, rozumiany często jako czas wolny od pracy, powinien być przez nas odpowiednio wykorzystany. Zdaniem Kosiewicza (2006), nawet jeśli spędzamy czas przyjemnie, to jest to czas wypełniony, zajęty przyjemnościami. Nie jest to czas wolny od przyjemności, tylko przez nie zapełniony – czyli jest to czas zajęty, a nie czas wolny. W tym rozumieniu czas wolny znaczy tylko tyle, że jest to czas niezajęty przez cokolwiek innego. I traci na znaczeniu, a nawet traci sens używanie dotychczasowych ujęć czasu wolnego jako – w najszerszym z możliwych rozumieniu – czasu wolnego od pracy.

Sikora (1999) podaje, że czas wolny pełni trzy podstawowe funkcje:

- regeneracja sił człowieka zużytych w trakcie pracy. Funkcja ta determinuje wzrost wydajności pracy, jej efektywność ekonomiczną. Odnowienie zdolności produkcyjnej człowieka powinno być urzeczywistniane w zdrowym otoczeniu przyrodniczym, społecznym;
- rozrywka, której celem jest regeneracja sił psychicznych jednostki;
- indywidualny rozwój kulturalny pracownika.

Toczek-Werner (2007) dodaje również, że dzieje się tak z powodu nagromadzenia wielu szkodliwych czynników, takich jak hałas, przyspieszony tryb życia przy pogarszającej się jego higienie (fast food, siedzący tryb pracy i wypoczynku, brak aktywności sportowej, niedosypianie, przemęczenie, uzależnienia). Ponadto Toczek-Werner (2007) podaje, że z medycznego punktu widzenia relacje między źródłem zagrożeń a ich skutkiem dla człowieka wyglądają następująco:

- 1) współczesne czynności technologiczno-produkcyjne ograniczają naturalny wysiłek fizyczny, doprowadzając w skrajnych przypadkach nawet do patologii układów krążenia i lokomocji;
- 2) niedoskonałe technologie produkcyjne zatruwające środowisko i pochodząca z niego żywność wpływają negatywnie na przemianę materii oraz utrudniają odnowę biologiczną;
- 3) poziom rozwoju cywilizacyjnego pogarsza stan zdrowia i motoryczne umiejętności;
- 4) niska sprawność fizyczna i wydolność ograniczają możliwości przystosowania człowieka do szybko zmieniających się warunków życia.

Stwierdzone jest również, że przedstawiony stan nie pozostaje bez wpływu na socjalną stronę bytowania człowieka. Jednostka traci poczucie wspólnej tożsamości i staje się coraz słabsza. Rozpad rodziny, duża liczba rozwodów, wybór życia w samotności, opuszczenie ludzi starych, pojawienie się bardzo ubogich, wzrost bezrobocia, przestępczość będąca wynikiem trudności adaptacyjnych, przenoszenie się z miejsca na miejsce w poszuki-

waniu pracy, ciągła rywalizacja – wszystko to są wstrząsy sprzyjające narastaniu poczucia braku bezpieczeństwa i stabilności (Duczkowska-Piasecka 2006).

Akty prawne obowiązujące przy organizacji rekreacji

Dobrowolna sfera zachowań człowieka w postaci aktywności rekreacyjnej stała się w ostatnich latach w Polsce płaszczyzną wielu istotnych, niezwykle dynamicznie zachodzących przeobrażeń organizacyjno-prawnych. W obliczu narastającej tendencji wzrostu zainteresowania Polaków aktywnym wypoczynkiem, jak również dostosowania istniejących lub nowych rozwiązań prawnych do norm Unii Europejskiej, konieczne było uaktualnienie niektórych przepisów i norm prawnych w dziedzinach kultury fizycznej i rekreacji ruchowej (Sołtysik i Wyrzykowski 2007).

Źródłami powszechnie obowiązującego prawa w Rzeczypospolitej Polskiej są: konstytucja, ustawy, ratyfikowane umowy międzynarodowe oraz rozporządzenia. Są to normatywne akty prawne wydawane przez kompetentne organy prawodawcze, mocą których ustanawiane są przepisy prawa (Sołtysik i Wyrzykowski 2007).

Zgodnie z ustawą o kulturze fizycznej (Dz.U. z dnia 6 marca 1996 r.) organizowanie działalności w dziedzinie rekreacji ruchowej oraz tworzenie odpowiednich warunków materialno-technicznych do jej rozwoju jest obowiązkiem organów administracji rządowej i jednostek samorządu terytorialnego, klubów sportowych oraz stowarzyszeń kultury fizycznej i ich związków (Sołtysik i Wyrzykowski 2007).

Strukturę systemu organizacji rekreacji ruchowej w Polsce, jak zaznacza Sołtysik i Wyrzykowski (2007), określa ustawa o kulturze fizycznej z 1996 r. (Dz.U. z dnia 6 marca 1996 r.). Inne akty prawne dotyczące tego obszaru działania to:

- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 29 października 2003 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie wykazu dyscyplin i dziedzin sportu, w których mogą działać polskie związki sportowe, oraz szczegółowych warunków i trybu udzielania zezwoleń na tworzenie polskich związków sportowych (Dz.U. z 2003 r. Nr 193, poz. 1888),
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 12 września 2001 r. w sprawie szczegółowych zasad i warunków prowadzenia działalności w dziedzinie rekreacji ruchowej (Dz.U. z 2001 r. Nr 101, poz. 1095),
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 20 grudnia 2002 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie kwalifikacji, stopni i tytułów zawodowych w dziedzinie kultury fizycznej oraz szczegółowych zasad i trybu ich uzyskiwania (Dz.U. z 2003 r. Nr 8, poz. 93),
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 9 maja 2003 r. w sprawie stażu adaptacyjnego i testu umiejętności

w toku postępowania o uznanie nabytych w państwach członkowskich Unii Europejskiej kwalifikacji do wykonywania zawodów regulowanych w dziedzinie kultury fizycznej i sportu (Dz.U. z 2003 r. Nr 98, poz. 896),

- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 9 grudnia 2009 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie warunków, jakie muszą spełniać organizatorzy wycieczek dla dzieci i młodzieży szkolnej, a także zasad jego organizowania i nadzorowania (Dz.U. 2009 Nr 218, poz. 1696),
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 12 września 2001 r. w sprawie szczegółowych zasad i warunków prowadzenia działalności w dziedzinie rekreacji ruchowej (Dz.U. z dnia 20 września 2001 r.),
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 30 sierpnia 1994 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie rodzajów, organizacji i zasad działania publicznych placówek wycieczek dla dzieci i młodzieży szkolnej (Dz.U. 1994 Nr 101, poz. 494),
- Rozporządzenie Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 23 grudnia 2002 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie szczegółowego sposobu oraz warunków prowadzenia połowów celach sportowo-rekreacyjnych (Dz.U. 2003 Nr 8 poz. 99),
- Rozporządzenie Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 20 stycznia 2000 r. w sprawie wykonywania rybołówstwa morskiego w celach sportowo-rekreacyjnych (Dz.U. 2000 Nr 6, poz. 81),
- 94/25/WE Dyrektywa łodzi i jachtów rekreacyjnych (Normy zharmonizowane 94/25/WE z dnia 4.03.2009 r.).

Dyrektywa dotyczy łodzi rekreacyjnych i sportowych (nie obejmuje łodzi regatowych oraz typowo szkoleniowych, które nie nadają się do wykorzystania wycieczkowego) od 2,5 do 24 m oraz elementów konstrukcyjnych. Dyrektywa zawiera wiele wskazań na temat oznakowania łodzi i elementów konstrukcyjnych oraz szczegółowe wytyczne co do deklaracji zgodności.

Aspekt prawno-organizacyjny i rekreacyjno-wycieczkowy terenów zieleni współczesnych aglomeracji miejskich

Zieleń to jedna z podstawowych wartości estetycznych dla człowieka. Drzewa łagodzą ekspansywność architektury miast. W Polsce, w ostatnich latach obserwujemy powolny proces degradacji terenów zieleni, zwłaszcza w dużych aglomeracjach miejskich. Zieleń jest zaniedbywana, tolerowana, a nie tworzona czy kreowana, czasami można mieć wrażenie, że staje się złem koniecznym, zwłaszcza na terenie inwestycji. W dużym pośpiechu powstaje nowa zabudowa w miastach oraz strefach podmiejskich, w tych ostatnich można obserwować pewnego swego rodzaju rozlewanie się osiedli domów jednorodzinnych. Z terenów miast znikają tereny sukcesywnie przeznaczane pod zabudowę, tereny często porośnięte bogato roślinnością czy

ogrody działkowe, stanowiące unikalne rezerwy rekreacyjne miast (Ziemiańska 2009).

Dziś dostrzeżono konieczność istnienia w tkance miejskiej terenów zieleni (TZ). Narzekamy na ich niewielką ilość, małą dostępność, a także stan utrzymania. Często jednak problemem nie jest brak TZ – w wielu miastach jest ich wystarczająco dużo w różnej formie. Obserwuje się jednak „pozostawienie samym sobie” parków, skwerów i alei spacerowych sprzed kilkudziesięciu lat, jakby sam fakt obecności roślin miał gwarantować użytkownikom satysfakcjonujący wypoczynek (Sobczak i Kozłowska 2009).

Według ustawy z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (art. 5 Dz.U. z 2004 r. Nr 92, poz. 880) tereny zieleni (TZ) są to obszary wraz z infrastrukturą techniczną i budynkami funkcjonalnie z nimi związanymi, pokryte roślinnością, znajdujące się w granicach wsi o zwartej zabudowie lub miast, pełniące funkcje estetyczne, rekreacyjne, zdrowotne lub osłonowe, a w szczególności parki, zieleńce, promenady, bulwary, ogrody botaniczne, zoologiczne, jordanowskie i zabytkowe oraz cmentarze, a także zieleń towarzyszącą ulicom, placom, zabytkowym fortyfikacjom, budynkom, składowiskom, lotniskom oraz obiektom kolejowym i przemysłowym.

W Rozporządzeniu Ministra Infrastruktury z dnia 12 kwietnia 2002 r. w sprawie warunków technicznych, jakim powinny odpowiadać budynki i ich usytuowanie (Dz.U. z 2002 r. Nr 75, poz. 690) zatytułowanym „Zieleń i urządzenia rekreacyjne”, określone zostały następujące reguły:

- na działkach budowlanych, przeznaczonych pod zabudowę wielorodzinną, przy budynkach opieki zdrowotnej (z wyjątkiem przychodni) oraz oświaty i wychowania co najmniej 25% powierzchni działki należy urządzić jako powierzchnię terenu biologicznie czynnego, jeżeli inny procent nie wynika z ustaleń miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego;
- w zespole budynków wielorodzinnych, objętych jednym pozwoleniem na budowę należy - stosownie do potrzeb użytkowych - przewidzieć Małe place zabaw dla dzieci najmłodszych i miejsca rekreacyjne dostępne dla osób starszych i niepełnosprawnych, przy czym co najmniej 30% tej powierzchni powinno znajdować się na terenie biologicznie czynnym, jeżeli nie jest to ustalone inaczej w decyzji o warunkach zabudowy i zagospodarowania terenu.

Według europejskich standardów min. 20% powierzchni osiedla powinny zajmować tereny zieleni, z tego 25% przeznaczone dla dzieci, 25% dla młodzieży (w wieku 12-18 lat), a 10-15% dla osób w średnim i podeszłym wieku.

Zgodnie z art. 4 ustawy o ochronie przyrody, dbałość o przyrodę (w tym i o TZ) jest obowiązkiem:

- osób fizycznych,
- jednostek organizacyjnych (o osobowości prawnej),
- administracji publicznej - na organach administracji publicznej spoczywa także obowiązek zapewnienia warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych dla ochrony przyrody (kreowanie polityki).

Ustawa o ochronie przyrody nakazuje zakładanie i utrzymanie zieleni jako zadanie własne gminy (przepis ten powtarza ustawa o samorządzie gminnym). Obowiązek w tym zakresie spoczywa na radzie gminy (art. 78), która winna zapewnić utrzymanie terenów zieleni i zadrzewień w należyłym stanie.

Obiekty TZ, a przed wszystkim parki pełnią dość istotną rolę w mieście. Według Kacprzyk (2009) zasadniczą funkcją, jakiej mają służyć parki, jest rekreacja i wypoczynek. Mają one umożliwić realizację rozmaitych form aktywności umysłowej i fizycznej, innych niż te wynikające z obowiązków codziennego życia, obowiązków zawodowych, rodzinnych, społecznych czy potrzeb bytowych.

Najpotrzebniejszy z punktu widzenia współczesnych użytkowników parków jest plac zabaw dla dzieci. Badania wykazały (rys. 1.), że aż 95% respondentów stwierdziło, iż jest on niezbędnym elementem zagospodarowania współczesnych parków miejskich. Największymi zwolennikami lokalizacji placów zabaw na terenie parków były kobiety w wieku 35-44 lat, a sceptykami kobiety i mężczyźni w wieku poprodukcyjnym, tj. powyżej 60 lat, i osoby w wieku wczesnoprodukcyjnym – 18-24 lata (Kacprzyk 2009).

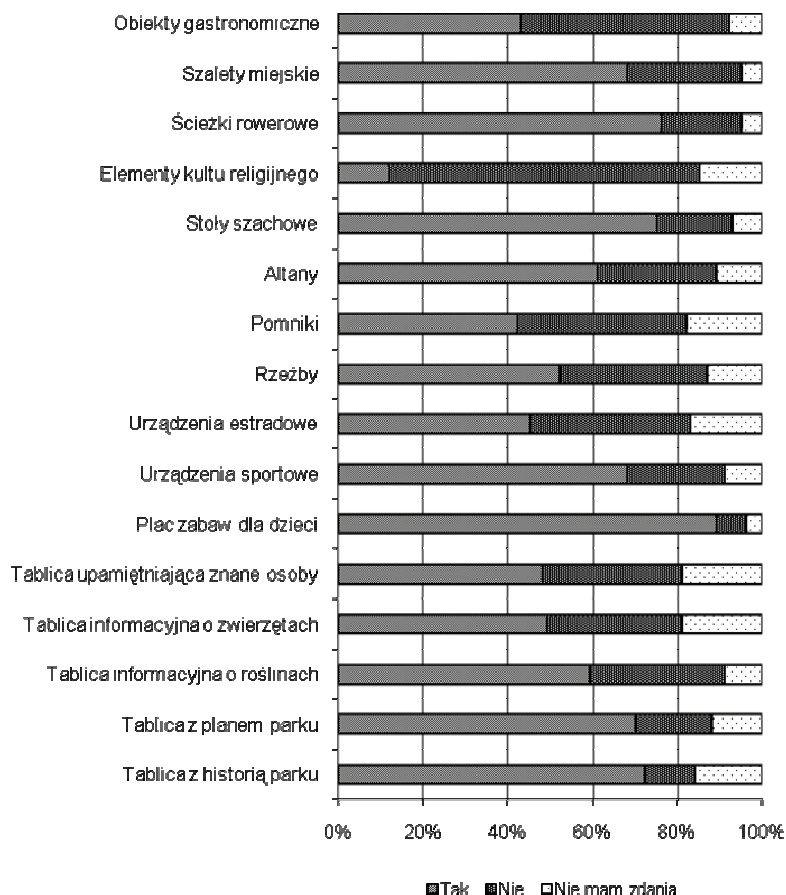
Idealnym rozwiązaniem dla miast byłoby stworzenie spójnego systemu wypoczynkowego – połączenia ścieżkami rowerowymi, szlakami turystycznymi, ścieżkami historycznymi czy edukacyjnymi terenów zieleni, obiektów sportowych i historycznych. Niezbędną zmianą, jaką należy wprowadzić, jest dostosowanie ogrodu do potrzeb niepełnosprawnych, szczególnie dla osób poruszających się na wózkach, a może także dla niewidomych i słabowidzących (Sobczak i Kozłowska 2009).

Sobczak i Kozłowska (2009) stwierdzają, że powstające coraz częściej na terenach atrakcyjnych krajobrazowo miejsca wypoczynku spontanicznego informują nas o konieczności tworzenia przestrzeni do relaksu grupowego, rodzinnego i nieformalnego. Potrzebne są miejsca, gdzie dzieci pod okiem rodziców będą mogły wejść na drzewo, rozpałić ognisko czy zobaczyć biedronkę.

Tereny do wypoczynku specjalistycznego, takie jak skate-parki, ściany wspinaczkowe, czy tory przeszkód (tzw. małpie gaje), są wysoce pożądanymi elementami programowymi szczególnie przez młodzież. Wymagają one jednak specjalnego zorganizowania przestrzeni i specyficznych elementów, a czasami ogrodzenia lub udziału wykwalifikowanej obsługi (Sobczak i Kozłowska 2009).

Ponadto Sobczak i Kozłowska (2009) dodają, że powstające nowe obiekty powinny być odpowiedzią na potrzeby estetyczne i wypoczynkowe wszystkich grup wiekowych mieszkańców. Współczesna oferta terenów zieleni to zazwyczaj ciągi spacerowe, ławki dla dorosłych i młodzieży oraz place zabaw dla dzieci młodszych i najmłodszych. Warto by umieścić w naszych nowych parkach takie elementy, jak: place zabaw dla młodzieży i dorosłych, boiska sportowe, place do gier zespołowych i rodzinnych, miejsca do piknikowania, ścieżki zdrowia i edukacyjne. Przy tworzeniu nowych TZ nie należy też pomijać rozrywek dla osób starszych. Przestrzeń należałoby ukształto-

wać tak, by pozostawić miejsca odosobnione – osłonięte dla wypoczynku biernego, zwłaszcza dla ludzi starszych. Powinny one charakteryzować się dużą estetyką i dostępnością, a tym samym byłyby miejsca do umieszczenia urządzeń do ćwiczeń na niewielkich placikach przy trasach komunikacyjnych. Elementy te zdecydowanie urozmaiciłyby wypoczynek, nie zajmując przy tym zbyt wiele przestrzeni. Stoliki do szachów, stoły do ping-ponga, to kolejne proste rozwiązania, które od dawna pojawiają się w naszych parkach, na skwerach czy w ogrodach osiedlowych i nadal cieszą się dużym zainteresowaniem.

Rys. 1. Wyposażenie parków miejskich według respondentów (Kacprzyk 2009)

Sobczak i Kozłowska (2009) zwracają również uwagę, że aby zapewnić dobry wypoczynek i psychiczne odprężenie, na terenach zieleni nie powinno zabraknąć wody. Również w tym przypadku powinna obowiązywać

zasada swobody i dostępności, czyli kreowania takich źródeł wodnych, których można dotknąć, zanurzyć się, ochlapać, a nade wszystko słyszeć ich szum. Coraz modniejsze są zatem strumienie tryskające z nawierzchni, czy płytkie, wijące się strumienie lub rzeźbiarskie kaskady. Woda jak mało co przyciąga ludzi, zwłaszcza w upalne dni.

Podsumowanie

W niniejszej pracy starano się przedstawić organizację miejsc rekreacji na terenach zieleni miejskiej. W tym celu przedstawiono istotę rekreacji w życiu każdego człowieka, rodzaje zieleni miejskiej, błędy w zagospodarowaniu terenów zieleni, potrzeby rekreacyjne różnych grup wiekowych, a w szczególności współczesne potrzeby wypoczynkowe mieszkańców miast.

Analiza form rekreacji na terenach zieleni miejskiej pozwoliła zauważyć, że najbardziej preferowanymi formami rekreacji są spacerowanie, jazda rowerem i piknikowanie. W związku z powyższym, należy zastanowić się nad projektowaniem odpowiedniej ilości ścieżek spacerowych i rowerowych oraz miejsc do piknikowania. Właściwe zagospodarowanie miejsca pozwoli zapewnić każdemu wypoczynek, rozrywkę i odprężenie psychiczne po pracy. Ważnym elementem rozwoju rekreacji jest infrastruktura sportowa. Obiekty ze względu na wielofunkcyjność powinny być modernizowane.

Biorąc pod uwagę potrzeby rekreacyjne różnych grup wiekowych, miejsca rekreacji można dostosować tak, aby potrzeby te były zaspokojone. Wystarczy przyjrzeć się współczesnym potrzebom wypoczynkowym mieszkańców miast, aby dostosować do nich tereny zieleni. Rola przyrody w świadomości mieszkańców jest znacząca. Niestety, udział zieleni w mieście jest niezadowalający. Często spotkać się można z tym, że w ramach rekreacji proponowany jest mały plac zabaw dla dzieci w centrum osiedla. Tereny na nowo powstających osiedlach nie zapewniają zaplecza wypoczynkowo-rekreacyjnego. Stąd nasuwa się wniosek, że aby interesująco spędzać wolny czas, należy zapewnić terenom zieleni ich najważniejszą funkcję wypoczynkowo-rekreacyjną. Nauczenie się szacunku do zieleni i przywrócenie jej funkcji wypoczynkowo-rekreacyjnej pozwoli każdemu z nas znaleźć swoją oazę.

Bibliografia

- Drzewiecki M., *Wiejska przestrzeń rekreacyjna*. Wyd. Instytut Turystyki, Warszawa 1992.
- Duczkowska-Piasecka M., *Istota i znaczenie marketingu terytorialnego w podnoszeniu konkurencyjności regionu*, [w]: *Turystyka i rekreacja jako czynnik podnoszenia atrakcyjności i konkurencyjności regionu*. Red. D. Dudkiewicz, F. Midura, E. Wysocka. Wyd. WSzE Almamery, Warszawa 2006, 179-192.

- Kacprzyk W., *Parki – oczekiwania społeczne*, [w:] *Zieleń Miast i Wsi*, praca zbiorowa pod redakcją Drozdek M.E., Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa w Sulechowie; 2009, 96, 98-99, 101-102.
- Kosiewicz J., *Turystyka i rekreacja, wymiary teoretyczne i praktyczne*, Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, 2006, 211.
- Sikora J., 1999: *Organizacja ruchu turystycznego na wsi*, WSiP, 45.
- Sobczak K., Kozłowska E., *Tradycja czy nowoczesność – jak publiczne tereny zieleni odpowiadają współczesnym potrzebom wypoczynkowym mieszkańców miast*, [w:] *Zieleń Miast i Wsi*, praca zbiorowa pod redakcją Drozdek M.E., Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa w Sulechowie, 2009, 158-161.
- Sołtysik M., Wyrzykowski J., *Organizacja rekreacji i turystyki w Polsce*, [w:] *Podstawy rekreacji i turystyki*, pod redakcją Toczek-Werner S., Akademia Wychowania Fizycznego we Wrocławiu, 2007, 191.
- Toczek-Werner S., *Podstawy rekreacji i turystyki*, Akademia Wychowania Fizycznego, 2007, 14-16, 38-43, 49-51, 54-57, 212-213.
- Winiarski R., *Rekreacja i czas wolny*, Oficyna Wydawnicza Łośgraf; 2011, 13-14, 19, 274.
- Ziemiańska M., *Problemy zieleni we współczesnych osiedlach mieszkaniowych*, [w:] *Zieleń Miast i Wsi*, praca zbiorowa pod redakcją Drozdek M.E., Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa w Sulechowie, 2009, 237.

Akty prawne

- Dz.U. z 2003 r. Nr 193, poz. 1888.
- Dz.U. z 2001 r. Nr 101, poz. 1095.
- Dz.U. z 2003 r. Nr 8, poz. 93.
- Dz.U. z 2003 r. Nr 98, poz. 896.
- Dz.U. 2009 nr 218 poz. 1696.
- Dz.U. z dnia 20 września 2001 r.
- Dz.U. 1994 nr 101 poz. 494.
- Dz.U. 2003 nr 8 poz. 99.
- Dz.U. 2000 nr 6 poz. 81.
- Dz.U. z dnia 6 marca 1996 r.
- Dz.U. z 2002 r. Nr 75, poz. 690.
- Normy zharmonizowane 94/25/WE z dnia 04.03.2009 r. - Dyrektywa łodzi i jachtów rekreacyjnych.